

BOZHOK O. S., SURMACH O. YA. Linguistic and methodological aspects of using the terms in the nominative field (a case study of the word "wealth" in the Ukrainian language).

The article is devoted to the analysis of the nominative field of the concept wealth in the Ukrainian language, defining and describing the linguistic methods that characterize it. The main task of cognitive linguistics is concept structuring as a thinking item according to the language sources, reconstruction of the cognitive consciousness, studying of the concept's macrostructure, that consists of picture, information and interpretation parts. The information part is close to the dictionary meaning of the main word of the concept. That is why the research of the nominative field is important. On the material of Ukrainian lexicographical sources the synonymic row with different naming for describing "wealth" was analysed; that is also the indicator for semantic and cognitive branching of the concept.

Keywords: concept, nominative field, cognitive linguistics, cognitive characteristics, dictionary meaning, linguistic consciousness, synonymic row.

УДК 37.011.3-051:159.922

Борисов В. В., Борисова С. В., Вихор В. Г.

ПРОФЕСІЙНО-ОСОБИСТІСНИЙ САМОРОЗВИТОК УЧИТЕЛЯ ЯК НАЛЕЖНЕ І НЕОБХІДНЕ У ВИКОНАННІ ПРОФЕСІЙНОГО ОБОВ'ЯЗКУ

У статті висвітлюється проблема належного і необхідного у виконанні професійного обов'язку вчителя. Для успішної професійної педагогічної діяльності сучасний вчитель має підтримувати належний рівень довіри і реагувати на зовнішні виклики. Готовність учителя до оперативного реагування на виклики сучасності може здатний забезпечити професійно-особистісний саморозвиток учителя. Висвітлюється необхідність професійно-особистісного саморозвитку вчителя і доцільність його усвідомлення особистістю, яка має певну відповідальність за наслідки професійної діяльності.

Значний вплив на професійний обов'язок справляє обов'язок суспільний, який є уніфікованим і універсальним щодо будь-якої діяльності. Зміст професійного обов'язку не є сталою величиною, він може постійно змінюватися. Причини цього явища криються у вимогливості особи до самої себе, соціальному статусі, характері суспільних відносин.

Ключові слова: учитель, професійно-особистісний саморозвиток, професійний обов'язок, освітня діяльність.

Потужні зміни в системі освіти України зумовили тенденцію до зміни парадигми освітнього процесу, необхідність якої теоретично обґрунтовано в державних постановках і документах. Основні положення Національної доктрини розвитку освіти України в XXI столітті обумовлюють доцільність створення умов для особистісного розвитку, творчої самореалізації та професійного саморозвитку кожного громадянина України, здатного до постійного пошуку нестандартних способів вирішення будь-якого виробничого завдання.

Зміни соціокультурного середовища призвели до трансформації парадигми освіти та створення нових вимог до майбутнього спеціаліста.

Першочерговим завданням є формування особистості, яка схильна постійно займатися своїм професійним та особистісним самовдосконаленням, готова до безперервної освіти, до розвитку своїх професійних якостей та саморозвитку.

Професійно-особистісний саморозвиток передбачає комплексне і варіативне використання всієї сукупності теоретичних знань і практичних умінь, адекватну самооцінку, уміння розуміти сутність нагальних проблем і усвідомлювати шляхи їх вирішення, здатність до рефлексії. Як відомо, педагогічна діяльність вимагає певного рівня психологічного і психофізіологічного статусу учителя, що забезпечує її успішність і якість.

У сучасному світі відбувається становлення нової парадигми освіти, основою якої є визнання пріоритетним розвиток і творчу самореалізацію особистості у глобалізованому світі. Відомий новатор та лідер в сфері освіти М. Фуллан вважає, що у XXI сторіччі переважатимуть ті організації та спільноти, що ґрунтуються на неперервному навчанні та неперервному викладанні [1]. "Сучасна трансформація мети освітньої діяльності призводить до все більшого використання у педагогічній практиці релятивістсько-плюралістичного напрямку <розвитку> освіти. Пріоритетними ідеями педагогіки стають теорії, спрямовані на вивчення унікальності кожного учня, врахування його інтересів та систем цінностей, що вимагає індивідуалізувати процес навчання" [2].

Різні аспекти професійного саморозвитку, професійно-особистісного самовдосконалення досліджуються українськими та зарубіжними вченими: аналіз процесів оновлення професійної освіти представлено у ряді досліджень Г. Артемчука, С. Гончаренка, А. Грецова, В. Кременя, А. Маркової, В. Поповича, Г. Січкаренка, В. Фокіної, Д. Чернілевського, А. Шаповалова та ін.; положення філософії розвитку й професійної освіти досліджують В. Віндельбанд, В. Кремень, С. Кримський, А. Печчеї, С. Франк; питання професійного саморозвитку педагога досліджують І. Дереза, Л. Коробка, В. Вітюк, Ю. Рева; теорія організації навчального процесу у вищій школі представлена у працях В. Андрущенко, А. Вербицького, Л. Пуховської, Н. Чибісової та ін.

Метою статті є розгляд основних понять проблеми професійного обов'язку вчителя і відповідальності.

Проблема усвідомленого саморозвитку особистості є об'єктом філософської рефлексії Л. Буєвої, Г. Глезермана, Л. Ігнатовського, С. Ковальова, Л. Сохань, О. Степанченка, В. Лозового та ін. Зокрема у дисертації Е. Коваленка обґрунтовано, що саморозвиток – одна із форм руху матерії, що реалізується в активності суб'єкта, яка націлена на вирішення внутрішніх протиріч його існування в довколишньому світі (природному і соціальному середовищі). Саморозвитку будь-якої системи передуює, як первинна стадія, розвиток, спричинений перш за все зовнішніми детермінантами. На індивідуальному рівні саморозвиток здійснюється у

двох формах: неусвідомлених, стихійних (імітація, стихійна адаптація, гра), коли індивід не ставить за мету змінити себе власними зусиллями, та усвідомлених (самовиховання, самоосвіта, самостворення, самовдосконалення), де особистість виступає одночасно як суб'єктом цілеспрямованої діяльності, так і об'єктом, який необхідно змінити за допомогою цієї діяльності [3].

Належне і необхідне у виконанні обов'язку виражені в категоричному імперативі І. Канта. У вчинках особистості він розрізняв почуття обов'язку і свідомість обов'язку. У будь-якій професійній практичній діяльності найбільш важкими є завдання прийняття рішення, для яких відсутні заздалегідь підготовлені способи дій, загальні правила поведінки. При вирішенні таких завдань доводиться діяти на власний розсуд. Прийняття рішення це завжди вибір, що характеризується мірою відповідальності. Вибір існує в межах будь-якого "комплексу" потреб та обмежених ресурсів і наявних вимог. Коли змінюється характер вимог чи обмежень, змінюються і можливості вибору. До таких завдань зараховують: розподіл ресурсів, вибір керівника, місця роботи і т. ін. Завдання такої категорії позначають порізному. Так, Г. Балл зараховує їх до групи проблемних [4], Г. Саймон (H. Simon) і А. Ньюелл (A. Newell) оцінюють їх формально як слабо структуровані [5], Ю. Козелецький характеризує їх як "відкриті" [6]. Зазначимо, що не зважаючи на відмінності термінології, всі ці автори погоджуються з тим, що це завдання без чіткого визначення мети, граничних обмежень, де число невідомих домінує над числом відомих, де функції не мають кількісного виразу і відсутній алгоритм розв'язання.

З огляду на високу невизначеність цієї категорії завдань, у кібернетиці і в теорії систем наявні спроби розробити теорії пошуку кращих варіантів їх вирішення [7]. Усі теорії об'єднано загальним прагненням виявити як можна більше факторів і залежностей, що обумовлюють прийняття рішення, і все це врахувати у математичній моделі. Але також факторів чимало і зв'язки між ними є доволі складними, а отже моделі стають громіздкими, а їх практична реалізація вимагає складної техніки і значних витрат праці і часу. Але це, безумовно, ускладнює широке використання таких моделей.

До того ж такі моделі мають суттєвий недолік: вони досить часто не забезпечують очікуваний ефект – вказують на ті рішення, які для відповідальної особи, яка приймає рішення, виявляються не найкращими. Це тому, що вони переважно розраховані на об'єктивно кращі рішення. Але такі рішення можуть не збігатися з рішеннями, які для конкретної особи з певною мірою відповідальності є суб'єктивно більш привабливими. Щоб позбавитися цього недоліку, стали розробляти моделі прийняття рішення, в яких враховуються індивідуальні особливості їх користувача (його ціннісні критерії, уподобання), що спричинило ускладнення таких моделей. В цих моделях особа, яка приймає рішення, з її якостями ставала частиною аналітичної процедури прийняття рішення.

Але і цей, здавалося б, дуже важливий крок в удосконаленні моделей прийняття рішень (їх олюднення), теж не знімав зазначених суперечностей. І головна особливість в тому, що такі моделі, що враховують індивідуальну спрямованість і міру відповідальності особи, яка приймає рішення, продовжують діяти виключно за законами формальної логіки. Водночас, як особа, яка приймає рішення, як і більшість людей, досить часто діє нетранзитивно, всупереч законам формальної логіки. Зазначимо, що такі порушення законів формальної логіки і “Здорового глузду” відбуваються не випадково, або помилково. Вони виникають тому, що при прийнятті рішення, люди керуються не тільки власними висновками, що подеколи ґрунтуються на законах формальної логіки, але і іншими досить сильними збудниками – їх несвідомими прагненнями. А цей другий важливий чинник у зазначених моделях не враховується, бо за існуючих підходів, відсутні можливості його чітко визначити. Існуючі теорії і моделі прийняття рішення не дають змоги з достатньою чіткістю зазначити найбільш привабливі для конкретної особистості варіанти розв'язань. Ця умова і спонукала нас шукати принципово інші підходи до побудови моделей прийняття рішення із врахуванням рівня відповідальності. Бо моделі, що побудовані виключно згідно з когнітивним принципом, виявилися неспроможними повністю вирішити поставлене перед ними завдання. Ми пішли шляхом розробки моделей, що враховують емоційне ставлення особи, яка приймає рішення до можливих варіантів вирішення проблеми, що виникла у неї.

На думку І. Канта, дія є моральною лише тоді, коли вона збуджується тільки однією лише повагою до морального закону. При чому, як зазначає Л. Лопатін: “...такое уважение вовсе не есть рабское подчинение закону: он не навязан нам извне, мы его сами себе поставили, мы в нем повинуемся только собственной разумной воле, – автономия (самозаконность) основной признак подлинной нравственности” [8, с. 477].

І. Кант розрізняє обов'язок стосовно самого себе і обов'язок стосовно інших людей. Він не визнає обов'язків перед “нижчими” та “вищими” істотами. Те, чого кожен неминуче сам собі бажає, теж не може бути моральним обов'язком, оскільки обов'язок являє собою примус до мети, що не була сприйнята з охотою.

Пояснюючи суперечність між “Я” зобов'язуючого і “Я” зобов'язаного в одному суб'єкті, І. Кант розглядає людину у двоякій якості: по-перше, як істоту, обдаровану почуттями (феномен), по-друге, також істоту, обдаровану розумом і яка має волю (ноумен), що виявляється через вплив розуму на волю. Людина як природна істота не може брати на себе яких-небудь зобов'язань, але та сама людина, узята як особистість, має внутрішню волю і здатна брати на себе зобов'язання відносно самої себе і до людства у своїй особі.

Обов'язки людини перед собою кенігсберзький мислитель поділяє на обмежуючі (негативні обов'язки) і розширювальні (позитивні обов'язки).

Негативні обов'язки забороняють людині діяти проти своєї "природи", мають на меті її самозбереження; позитивні обов'язки пропонують людині зробити своєю метою той або інший предмет її воління, вони спрямовані на самовдосконалення людини. "Первый принцип долга перед самим собою содержится в изречении: "Живи сообразно природе"... т. е. сохраняя совершенство своей природы; второй же – в положении: "Делай себя более совершенным, чем создала тебя природа" [9, с. 461]. Може бути і суб'єктивний розподіл обов'язків людини стосовно самої себе, відповідно до якого людина, тобто суб'єкт обов'язку, розглядає себе як тварину або моральну істоту.

Перший обов'язок людини перед самою собою як тваринною істотою, за І. Кантом, – самозбереження себе в природі; людина повинна протистояти таким вадам, як самогубство, протиприродні способи задоволення статевого почуття, обжерливість, пияцтво. Людина також зобов'язана розвивати свою природну досконалість, удосконалювати свої природні сили (духовні, душевні і тілесні) як засіб для досягнення можливих цілей. На думку філософа, науки і мистецтва, що сприяють розвитку природних сил, людина може вибирати сама згідно зі своїми нахилами, але прагнення до фізичної досконалості є обов'язком кожної розумної істоти. Обов'язок людини перед самою собою як моральною істотою, на думку І. Канта, полягає у відповідності між максимами волі людини і її гідністю. Людина повинна бути внутрішньо вільною, чинити відповідно до моральних принципів, не піддаватися порокам неправди, раболіпству і т. ін.

Головними обов'язками людини стосовно інших І. Кант називає любов до ближнього і повагу. Він вважає, що саме ці якості регулюють взаємини людей у моральному світі: принцип взаємної любові вчить людей постійно зближатися між собою, а принцип поваги – триматися на дистанції один від одного. При досягненні рівноваги між цими принципами виникає дружба. Причому під любов'ю і повагою філософ має на увазі не просто почуття, а максими, що регулюють вчинки людей стосовно себе та інших. "Долг любви к ближнему...: это долг делать цели других (если только эти цели не безнравственны) моими; долг уважения к моему ближнему содержится в максиме не возводит людей до степени простого средства для [достижения] моих целей (не требовать от другого человека, чтобы он унизил себя, став рабом моей цели)" [9, с. 495].

Повага до інших ґрунтується на визнанні гідності в іншій людині і протистояння таким недолікам як пихатість, лихослів'я, знуцання, а проявом любові до ближнього стануть благодійність, подяка, участь. Отже, кожна людина, за І. Кантом, повинна виконувати обов'язок, покладений на неї моральним законом, вдосконалюючи в той же час свої фізичні здібності.

Під обов'язком розуміють певну необхідну поведінку суб'єкта носіїв систем принципів, конкретного переліку дій, доручень, за невиконання яких передбачена відповідальність. Учитель виконує обов'язок здебільшого під

впливом різних чинників – держави, закону, трудового колективу, громадськості, а також під впливом власних внутрішніх переконань. У цьому зв'язку можна виділити такі види обов'язку, що певним чином стосуються професійної педагогічної діяльності: національний, суспільний, державний, громадський, моральний, духовний, професійний, функціональний.

Так, під національним обов'язком розуміється необхідність та готовність учителя охороняти та захищати принципи буття української нації у процесі професійної педагогічної діяльності.

Суспільний обов'язок – це необхідність та готовність учителя обстоювати суспільні інтереси в ім'я нормальної життєдіяльності громадян.

Державний обов'язок – це необхідність та готовність учителів охороняти та захищати інтереси держави у своїй професійній педагогічній діяльності.

Громадський обов'язок передбачає певні необхідні дії, покладені на учителя як члена відповідної громадської організації.

Моральний обов'язок учителя передбачає впровадження у практику освітньої діяльності певних моральних вимог.

Духовним обов'язком учителя можна вважати необхідність постійного удосконалення професійної підготовки, формування усталених гуманістично-ціннісних орієнтацій, культури, що сприяє адекватному виконанню завдань професійної педагогічної діяльності.

Професійний обов'язок учителя – це його потреба та готовність працювати у освітніх закладах (об'єктивний аспект), глибоке усвідомлення необхідності професійних дій (суб'єктивний аспект).

Функціональний обов'язок учителя – це потреба виконання ним постійного конкретного завдання (функції), яке визначається з часу призначення на посаду.

Звичайно, існують й інші види обов'язку учителя, зумовлені його соціальним призначенням у суспільстві.

За практичною значущістю перелічені вище обов'язки учителя умовно можна згрупувати таким чином:

– група обов'язків соціально-державного характеру (національний, суспільний, державний, громадський);

– група обов'язків професійного характеру (професійний, функціональний);

– група обов'язків духовно-морального характеру (духовний, моральний, особистий).

Перша група обіймає обов'язки, виконання яких вимагає від учителя держава. Вони є обов'язковими і гарантуються чи забезпечуються державою. Наприклад, виконання національного і суспільного обов'язків вимагає від учителя захисту нації і суспільства, збереження набутих культурних цінностей народу, національного духу права тощо. Проте національний обов'язок може зазнавати переслідування з боку держави,

наприклад, у час панування тоталітарного режиму. Можливі випадки, коли держава зобов'язує діяти всупереч інтересам народу. Часто на діяльності учителя позначається імператив громадського обов'язку.

Друга група обов'язків учителя відповідає специфіці його професійної діяльності.

На підґрунті третьої групи обов'язків у вчителя формується особистісно-емоційне сприйняття обов'язку й усвідомлення відповідальності.

З огляду на зазначене, слушним видається розгляд таких ключових понять, як професійний обов'язок учителя. Ми вважаємо, що професійний обов'язок не лише має моральне підґрунтя, а й наділений правовими властивостями. Останні доповнюються та деталізуються моральними уявленнями про належну поведінку, а правові гарантії їх здійснення знаходять віддзеркалення у моральній свідомості особи.

Аналіз професійного обов'язку свідчить, що поєднання правового та морального у його змісті відбувається за принципом морального обґрунтування нормативних приписів. Отже, правовий аспект професійного обов'язку повинен ґрунтуватися на моральних засадах суспільного життя, відображати їх особливості у своїй структурі. Значний вплив на професійний обов'язок справляє й обов'язок суспільний, який є уніфікованим і універсальним щодо будь-якої діяльності. Суспільний обов'язок не має будь-якого професійного забарвлення, він обумовлений нормами моралі, що існують у певному суспільстві та не залежить від будь-яких корпоративних норм.

Висновки. Поняття суспільного обов'язку є етичною категорією, що характеризує сукупність моральних зобов'язань конкретної особи перед суспільством. Особливістю морального обов'язку є те, що особа сама усвідомлює його сутність і виконує за власним бажанням, а не через можливість застосування примусових заходів. Ми вважаємо, що обов'язок не повинен пригнічувати особу, а навпаки, дає змогу усвідомити своє місце у суспільстві, значення своєї діяльності, орієнтуватися на досягнення соціального блага. Зміст професійного обов'язку не є сталою величиною, він може постійно змінюватися. Причини цього явища криються у вимогливості особи до самої себе, соціальному статусі, характері суспільних відносин.

Використана література:

1. Фуллан М. Сила змін: Вимірювання глибини освітніх реформ / М. Фуллан ; пер. с англ. – Львів : Літопис, 2000. – 269 с.
2. Кулик С. В. Концептуальні зміни в змісті професійної і технологічної освіти / С. В. Кулик // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: педагогіка. – 2016. – № 1. – С. 6-10.
3. Коваленко Е. А. Ціннісна природа усвідомленого саморозвитку особистості: соціально-філософський аналіз : автореф. дис. ... канд. філос. наук: спец. 09.00.03 "Соціальна філософія та філософія історії" / Е. А. Коваленко. – Харків, 2005. – 20 с.

4. Балл Г. А. О психологическом содержании понятия “задача” / Г. А. Балл // Вопр. Психологи. – 1970. – № 6. – С. 75-85.
5. Simon H. Henristec problem solving: the next advance in operations research / H. Simon, A. Newell // Oper. Res. 1958.
6. Козелецкий Ю. Психологическая теория решений / Ю. Козелецкий. – Москва, 1979.
7. Сорока К. О. Основы теории систем і системного аналізу : навч. посібник / К. О. Сорока. – 2-ге вид. перероб. та вип. – Х. : Тимченко, 2005. – 288 с. ; Виллюнас В. К. Психология эмоциональных явлений / В. К. Виллюнас. – Москва, 1976.
8. Кант И. “Трактаты и статьи” (1784–1796). В 4 т. / на немецком и русском языках. – Москва : Ками, 1993. – Т. 1. – 586 с.
9. Кант И. Метафизика нравов в двух частях. В 8 т. / пер. с нем. – Москва : Наука, 1994. – Т. 6. – 712 с.

References:

1. Fullan M. Syła zmin: Vymiriuvannia hlybyny osvıtnikh reform / M. Fullan ; per. s anhl. – Lviv : Litopys, 2000. – 269 s.
2. Kulyk Ye. V. Kontseptualni zminy v zmisti profesiinoi i tekhnolohichnoi osvity / Ye. V. Kulyk // Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka. Serii: pedahohika. – 2016. – № 1. – S. 6-10.
3. Kovalenko E. A. Tsinnisna pryroda usvidomlenoho samorozvytku osobystosti: sotsialno-filosofskyi analiz : avtoref. dys. ... kand. filoz. nauk: spets. 09.00.03 “Sotsialna filosofii ta filosofii istorii” / E. A. Kovalenko. – Kharkiv, 2005. – 20 s.
4. Ball G. A. O psikhologicheskom soderzhanii ponyatiya “zadacha” / G. A. Ball // Vopr. Psikhologi. – 1970. – № 6. – S. 75-85.
5. Simon H. Henristec problem solving: the next advance in operations research / H. Simon, A. Newell // Oper. Res. 1958.
6. Kozeletskiy Yu. Psikhologicheskaya teoriya resheniy / Yu. Kozeletskiy. – M., 1979.
7. Soroka K. O. Osnovy teorii system i systemnoho analizu : navch. posibnyk / K. O. Soroka. – 2-he vyd. pererob. ta vyp. – Kh. : Tymchenko, 2005. – 288 s. ; Vyliunas V. K. Psykholohyia yemotsyonalnykh yavleniy. M., 1976.
8. Kant I. “Traktaty i stati” (1784–1796). V 4 t. / na nemetskom i russkom yazykakh. – Moskva : Kami, 1993. – T. 1. – 586 s.
9. Kant I. Metafizika нравов v dvukh chastyakh. V 8 t. / per. s nem. – Moskva : Nauka, 1994. – T. 6. – 712 s.

БОРИСОВ В. В., БОРИСОВА С. В., ВИХОР В. Г. Профессионально-личностное саморазвитие учителя как должное и необходимое в исполнении профессионального долга.

В статье освещает проблема должного и необходимого в исполнении профессионального долга учителя. Для успешной профессиональной педагогической деятельности современный учитель должен поддерживать надлежащий уровень доверия и реагировать на внешние вызовы. Готовность учителя к оперативному реагированию на вызовы современности может обеспечить профессионально личностное саморазвитие учителя. Освещает необходимость профессионально личностного саморазвития учителя и целесообразность его осознания личностью, которая имеет определенную ответственность за последствия профессиональной деятельности.

Значительное влияние на профессиональный долг производит долг общественный, который является унифицированным и универсальным относительно любой деятельности. Содержание профессионального долга не является постоянной величиной, он может постоянно изменяться. Причины этого явления кроются в требовательности личности к самой себе, социальном статусе, характере общественных отношений.

Ключевые слова: учитель, профессионально личностное саморазвитие, профессиональный долг, учебная деятельность.

BORYSOV V. V., BORYSOVA S. V., VYHOR V. G. Professional-personal self-employment of the teacher as an essential and necessarily performance of professional liability.

The article covers the problem of proper and necessary teacher's professional duties. For a successful professional pedagogical activity, a modern teacher must maintain an appropriate level of confidence and respond to external challenges. The readiness of the teacher to promptly respond to the challenges of our time can be able to provide professional and personal self-development of the teacher. Under the obligation understand certain necessary behavior of the subject of carriers of systems of principles, a specific list of actions, orders, for failure to provide for liability. The teacher performs his duties mainly under the influence of various factors - the state, the law, the labor collective, the public, and also under the influence of their own internal beliefs. In this regard, one can distinguish the following types of duties, which in a certain way relate to professional pedagogical activities: national, social, state, social, moral, spiritual, professional, functional.

Thus, the national duty is understood as the need and readiness of the teacher to protect and protect the principles of the existence of the Ukrainian nation in the process of professional pedagogical activity. Social duty is the need and willingness of the teacher to defend public interests in the name of the normal life of citizens. State duty is the need and readiness of teachers to protect and protect the interests of the state in their professional pedagogical activity. Public duty involves certain necessary actions committed by a teacher as a member of a relevant public organization. The moral duty of the teacher involves the introduction into the practice of educational activities of certain moral requirements. The spiritual duty of the teacher can be considered the need for continuous improvement of professional training, the formation of established humanistic-value orientations, culture, which contributes to the proper implementation of the tasks of professional pedagogical activity. The professional duty of the teacher is his need and readiness to work in educational institutions (objective aspect), a deep awareness of the need for professional action (the subjective aspect).

The first group holds the duties required by the state of the teacher. They are mandatory and are guaranteed or provided by the state. For example, the fulfillment of national and social duties requires a teacher to protect the nation and society, preserving the acquired cultural values of the people, the national spirit of law, etc. However, the national duty may be subject to persecution by the state, for example, during the reign of the totalitarian regime. There may be cases where the state is obliged to act contrary to the interests of the people. Often on the activities of the teacher implies the imperative of public duty.

The second group of teachers' duties corresponds to the specifics of his professional activities.

On the basis of the third group of duties in the teacher formed person-emotional perception of duty and awareness of responsibility.

The necessity of professional and personal self-development of a teacher and the expediency of his perception of a person who has a certain responsibility for the consequences of professional activity is highlighted.

Keywords: teacher, professional-personal self-development, professional duty, educational activity.